

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Філоненко Оксани Володимирівни

на дисертаційне дослідження

Жовнич Олесі Володимирівни

«Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи»,

подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

В умовах сучасного ринку праці наразі цінуються не лише професійні знання та навички, але й такі, що забезпечують здатність фахівця адаптуватися до змінних і непередбачуваних умов, долати труднощі, розв'язувати складні проблеми, приймати нетрадиційні рішення, комунікувати з різними категоріями людей тощо. Саме ці навички забезпечують успішну життєдіяльність сучасного фахівця, зокрема виробничу, у сучасному складному світі, незалежно від його професії чи роду занять. Реформування усіх ланок вітчизняної освіти потребує вдосконалення таких навичок не лише у представників педагогічної професії, але й розвитку їх у здобувачів різних рівнів освіти, у т. числі загальної середньої і вищої. Таким чином, усі ланки системи освіти постають перед необхідністю розвитку та вдосконалення життєвих навичок у суб'єктів освітнього процесу. У зв'язку з цим викликає інтерес упровадження європейського досвіду вирішення цієї проблеми в заклади вітчизняної освіти.

Доцільність репрезентованого дисертаційного дослідження не викликає сумніву, оскільки, творче застосування європейського досвіду виховання життєвих навичок в учнів початкових класів, має важливе значення у контексті реформування та якісного перетворення підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Водночас, недостатнє дослідження вітчизняною педагогічною наукою означеної наукової проблеми, а також переконливе обґрунтування автором доцільності обраного напряму дослідження та наявних суперечностей дозволяють констатувати важливість та актуальність теми дисертаційної роботи.

Дослідження виконувалось відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК№0119U102999) і «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (РК № 0123U101566), кафедри початкової та дошкільної освіти «Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті євроінтеграції» (РК№0121U108285) і

«Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в європейській освітній простір» (0121U109684) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 13 від 18.05.2022 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою: з'ясовано теоретичні засади реформування системи вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграції України з урахуванням сучасних вимог ринку праці і визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження; здійснено системний огляд сучасних концепцій визначення важливих життєвих навичок і охарактеризувати ефективність європейського досвіду професійної діяльності педагогів щодо формування таких навичок в учнів початкових класів; розкрито сутність і структуру готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; визначено компоненти, критерії, показники та рівні її сформованості; визначено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; розроблено структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; експериментально перевірено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше цілісно досліджено проблему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; запропоновано ієрархічну класифікацію життєвих навичок, в якій м'які навички як підсистему включено до системи життєвих, а доповненням є цифрові навички, навички виживання в надзвичайних ситуаціях і навички екологічної поведінки; розроблено структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; запропоновано авторське визначення поняття «готовність майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи», визначено структуру готовності, компонентний склад, рівні прояву і механізми розвитку досліджуваного феномену; визначено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду (методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний) і організаційно-педагогічні умови її реалізації; структуровано та реалізовано методичну систему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової

школи як сукупність ієрархічно пов'язаних її структурних елементів (цілей підготовки, методологічних підходів, організаційно-педагогічних умов, змісту, технологій, методів, засобів, форм організації освітнього процесу).

Удосконалено форми та методичні прийоми професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням європейського досвіду (закордонне стажування, участь у міжнародних проєктах, аналіз іноземної наукової літератури, виконання наукових досліджень). Дістали подальшого розвитку й конкретизації теоретичні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів; етапи їх підготовки до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок; змістове наповнення понять «життєві навички», «підготовка вчителя», «готовність до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок»; методологічні підходи та відповідні до них загальнодидактичні та специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації О. В. Жовнич, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних основ та джерельної бази дослідження.

Методологічний концепт базується на основних категоріях і положеннях філософії, соціології, психології та педагогіки; законів наукового пізнання; відображає взаємодію та взаємозв'язки загальнонаукових (системний, синергетичний) та конкретно-наукових (цивілізаційний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний) методологічних підходів до розуміння сутності теоретичних і методичних основ підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота О. В. Жовнич містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка 06/27 від 04.09.2024 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка 72/24 від 02.09.2024 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені

К. Д. Ушинського (довідка 1763/04 від 04.09.2024 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка 1379/01 від 09.09.2024 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка 57-01/608 від 13.09.202 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка 25/25-3286 від 17.09.2024 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка 2347/01-54/02 від 25.09.2024 р.), Хмельницької педагогічної академії (довідка № 480 від 27.09.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи створені та впроваджені в освітній процес педагогічних ЗВО навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми та електронні навчально-методичні комплекси, що розкривають теоретичні та практичні основи методики підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи (робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності»; навчально-методичний посібник «Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій»; навчальна програма для здобувачів СВО бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта «Методика формування компетентності в освітній галузі іншомовної освіти»; методичні матеріали: «Нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства», «Застосування інноваційних інтернет-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів до іншомовного спілкування», «Нові вимоги стейкхолдерів до підготовки педагогів у вимірах сучасності»; коуч-зошит «Порадник організатора театралізованої діяльності дітей»; збірник театралізованих заходів «Гостини у Мельпопони»; практикум вибіркової дисципліни для студентів ступеня вищої освіти бакалавра «Розвиток soft skills педагога»; навчальні курси: «Театралізована діяльність у соціально-виховній роботі на засадах інклюзивного підходу: досвід ЄС», «Організація різних видів театралізації дітей у закладах освіти: європейський контекст», «Основи режисури та художньо-музичного оформлення театралізованого дійства: європейський контекст», «Упровадження європейського досвіду залучення представників соціальних служб і громадських організацій до проведення театралізованої діяльності дітей»).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертаційна робота має виважену структуру та відображає послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків із кожного розділу, висновків до роботи, списку використаних джерел і додатків.

Автором логічно й аргументовано викладено її зміст і результати дослідження. Висновки до кожного розділу чіткі й лаконічні. У загальних висновках підбито підсумки дослідження, що узгоджуються з визначеними завданнями. Обсяг дисертації відповідає вимогам до оформлення дисертацій.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обґрунтовано концепцію та методологічні підходи до організації дослідження; сформульовано загальну гіпотезу дослідження та конкретизовано її в часткових гіпотезах; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів і представлено відомості про їх упровадження та апробацію; схарактеризовано особистий внесок автора у працях, що написані в співавторстві; зазначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Формування життєвих навичок як основна мета функціонування сучасної системи освіти» здійснено класифікацію та представлено дефініції та характеристики основних життєвих навичок, що необхідні для успішної життєдіяльності у ХХІ ст.; проаналізовано нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства та визначено систему навичок, що необхідні вчителю початкових класів у його професійній діяльності.

Встановлено, що найбільш поширеними в педагогічних дослідженнях європейських науковців на концептуальному рівні є: концепції життєвих навичок; концепції навичок ХХІ століття, концепції м'яких навичок ХХІ століття; концепції цифрових навичок ХХІ століття; концепції метанавичок.

Дисертантка акцентує на тому, що учні і вчителі повинні розвивати набори навичок, які дозволять їм упоратися з технологічними та соціальними складнощами ХХІ ст. Навички ХХІ ст. – це навички, пов'язані з новими економічними та соціальними проблемами, які потребують ефективного відбору знання з широкого кола інформації, ефективного застосування цих знань у професійному й особистому житті людини, щоб залишатися конкурентоспроможними на майбутніх ринках праці.

У другому розділі «Світові практики формування та розвитку в учнів життєвих навичок» проаналізовано міжнародні програми формування життєвих навичок в учнів різного віку; визначено систему життєвих навичок, необхідних учням початкових класів; описано європейський досвід підготовки вчителів до формування в учнів життєвих навичок.

З'ясовано ключові аспекти системи підготовки вчителів початкових класів до формування життєвих навичок в учнів у європейських країнах: розвиток життєвих навичок і компетентностей самих учителів (акцент на формуванні в учителів критичного мислення, креативності, самоврядування, навичок комунікації, співпраці та роботи в командах; майбутніх учителів навчають технологіям активного навчання, проєктної діяльності, організації групової роботи); міждисциплінарний підхід (майбутніх учителів готують до інтеграції життєвих навичок у різні навчальні предмети, навчають розробляти міждисциплінарні уроки та сценарії виховних заходів); зв'язок з реальним життям (майбутніх учителів початкових класів навчають розробляти практико-орієнтовані завдання, що моделюють реальні життєві ситуації; студенти набувають досвіду організації навчальних ситуацій,

пов'язаних із розв'язанням конкретних проблем); робота з різними групами учнів (майбутніх учителів початкових класів ознайомлюють зі специфікою диференціації навчання для учнів з різними потребами та можливостями; студенти набувають компетенцій для роботи з учнями з особливими освітніми потребами); рефлексія та постійний розвиток (майбутніх учителів початкових класів навчають методам самоаналізу та рефлексії щодо власної практики; у студентів формують розуміння важливості постійного професійного розвитку для вдосконалення своїх професійних і життєвих навичок).

У третьому розділі «Практика використання в Україні європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок» описано особливості імплементації в Україні європейських програм формування та розвитку в учнів життєвих навичок; враховано специфіку формування навичок, що необхідні учням для виживання та успішної життєдіяльності в сучасних українських реаліях; запропоновано структуру та визначено стан готовності українських учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок, обґрунтовано методологічні підходи та організаційно-педагогічні умови імплементації європейського досвіду в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів; запропоновано структурно-функціональну модель методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України.

Обґрунтовані у розділі методологічні підходи було реалізовано в практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів після відповідної роботи з викладачами, задля якої визначено, обґрунтовано й реалізовано на практиці організаційно-педагогічні умови: вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих зразків європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів; розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок; апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики.

У четвертому розділі «Методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду» представлено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду: вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих взірців європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів (теоретико-змістовий компонент); розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш

важливих життєвих навичок (особистісно-поведінковий компонент); апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики (професійно-діяльнісний компонент).

Дисертантка переконливо доводить, що участь у програмах спільної із європейськими ЗВО освітньої діяльності надає змогу студентам і викладачам українських педагогічних університетів отримати реальну користь, що полягає не лише у підвищенні свого професіоналізму, а й у доступі до всього різноманіття міжкультурних можливостей, що, своєю чергою, сприяє формуванню життєвих навичок, які зараз високо цінуються на міжнародному ринку праці. Залучення майбутніх учителів початкових класів до науково-дослідної роботи в напрямі вивчення європейського досвіду розвитку життєвих навичок істотно сприяє формуванню готовності до використання такого досвіду в практичній діяльності та розвитку життєвих навичок самих студентів.

У п'ятому розділі «Результати імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у підготовці майбутніх учителів початкових класів в Україні» описано організацію педагогічного експерименту щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; визначено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; запропоновано рекомендації щодо підвищення готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і визначено перспективи подальших досліджень.

На основі аналізу європейського досвіду визначено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок (методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний) та реалізовано на практиці у педагогічних ЗВО у вигляді спеціально створених організаційно-педагогічних умов.

Доведено, що реалізація організаційно-педагогічних умов у підготовці майбутніх учителів початкових класів забезпечила підвищення їхньої готовності до формування в учнів життєвих навичок за відповідними критеріями (ціннісно-мотиваційним, когнітивно-пізнавальним, практично-діяльнісним, оцінювально-рефлексивним).

Одержані числові значення показників готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок дали можливість визначити рівень такої готовності кожного студента з контрольних і експериментальних груп і порівняти розподіл студентів за рівнями у відсотковому відношенні. У КГ такий розподіл показав, що найбільша частка, а саме 43, 0% студентів, мають репродуктивний рівень. У ЕГ найбільша частка – 45,9 % – мають пошуковий рівень і ще 11,8 % досягли творчого рівня готовності до формування в учнів початкових класів життєвих навичок з використанням європейського досвіду.

Такі відмінності між результатами в КГ і ЕГ і їх опрацювання методами математичної статистики дають підстави вважати, що запропонована методична система підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду є ефективною.

Вважаємо, що подана до захисту дисертаційна робота містить усі ознаки саме сучасного інноваційного фундаментального дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід відмітити низку дискусійних положень, а також висловити окремі побажання:

1. Обґрунтовуючи актуальність проблеми дисертаційного дослідження, автор виокремлює низку суперечностей. Бажано було б у роботі більш чітко окреслити, які з них усунено в дисертації.

2. Вважаємо, що робота виграла б, якби більше уваги було приділено аналізу досвіду закладів вищої освіти України щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування важливих життєвих навичок дітей. Недостатньо, на нашу думку, приділено увагу змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів щодо розвитку важливих життєвих навичок в учнів початкової школи в ЗВО Україні (аналізу навчальних планів, навчальних програм).

3. У підрозділі 1.3 при вивченні стану наукової розробки теми дослідження доречно було б працювати вітчизняних учених з досліджуваної проблеми систематизувати за проблемно-тематичним підходом та вказати. Вартувало розглянути окремо питання є недостатньо вивченні.

4. Зважаючи на те, що організація освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану зумовила потребу формування в учнів особливо важливих життєвих навичок – навичок виживання, на нашу думку, потребує більшої деталізації у дисертації підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування саме навичок виживання у дітей.

5. У роботі доречно було б запропонувати майбутнім педагогам варіативні/вибіркові курси/проблемні групи/студії з формування важливих життєвих навичок в учнів початкової школи.

Водночас стверджуємо, що наведені зауваження і побажання не є концептуальними і не знижують фундаментальність проведеного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 26 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (7 – одноосібних): з них 21 стаття у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 2 розділи у колективних монографіях. У 24 працях додатково відображено наукові результати докторської дисертації:

з них 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій та 15 праць в інших виданнях.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Текст реферату відбиває принципові ідеї дисертаційної роботи.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Роботу написано якісною професійною мовою.

Текст роботи оригінальний. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Дисертаційна робота «Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи» за науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів відповідає вимогам пп. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її автор Жовнич Олеся Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Оксана ФІЛОНЕНКО

